

Teisingumo užtikrinimas neapykantos nusikaltimų aukoms. Profesinės perspektyvos

Santrauka

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 1 straipsnyje garantuojama teisė į žmogaus orumą, 10 straipsniu užtikrinama asmens minties, sąžinės ir religijos laisvės apsauga, o 21 straipsnyje nustatyta teisė į diskriminacijos draudimą. Be to, 47 straipsnyje nustatyta, kad asmenys turi teisę į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą.

Neapykantos nusikaltimai yra rimčiausia diskriminacijos išraiškos forma ir sunkus pagrindinių teisių pažeidimas. Europos Sąjunga (ES) įrodė savo ryžtą spręsti neapykantos nusikaltimų problemą teisinėmis priemonėmis, pvz., 2008 m. Pamatiniu sprendimu dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis. Vis dėlto apie daugumą ES įvykdytų neapykantos nusikaltimų ir toliau nepranešama ir jie lieka nepastebėti, o aukos negali ginti savo teisių.

Labai svarbu užkirsti kelią tokiems nusikaltimams, tačiau lygiai taip pat svarbu užtikrinti, kad aukos galėtų kreiptis į teismą. Tai reiškia, kad aukoms turi būti sudarytos sąlygos pranešti kompetentingoms institucijoms apie tai, ką joms teko išgyventi, ir paskui joms turi būti suteikiama reikalinga parama. Kartu neapykantos nusikaltimai turi būti greitai ir veiksmingai ištirti, o nusikaltėliai nubausti.

„Kas svarbiau: statistiniai duomenys ar pasitikėjimas? Jei nepasitiki savimi ir nepraneši apie nusikaltimą, statistiniai skaičiai niekada nedidės, o jei skaičiai nedidėja, tuomet niekada neinvestuosi išteklių ir pinigų. Paprasčiausiai atsiduri uždarame rate.“ (Jungtinės Karalystės policijos pareigūnas)

Šioje santraukoje pateikiamos pagrindinės Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (angl. FRA) ataskaitos „Teisingumo užtikrinimas neapykantos nusikaltimų aukoms. Profesinės perspektyvos“ išvados. Ataskaitoje išdėstomos svarbios įvairių ekspertų, įskaitant baudžiamųjų teismų, prokuratūrų, policijos ir nevyriausybinių organizacijų, teikiančių paramą neapykantos nusikaltimų aukoms, atstovus, įžvalgos. Šiose įžvalgose atkreipiamas dėmesys į problemas, su kuriomis aukos susiduria

Metodika

Ataskaitos išvados yra pagrįstos dokumentų tyrimais ir pokalbiais su specialistais visose 28 ES valstybėse narėse. FRA duomenis surinko per savo daugiadisciplinį mokslinių tyrimų tinklą FRANET. Atliekant dokumentų tyrimus, buvo nagrinėjamos valstybių narių teisinės ir organizacinės sistemos, susijusios su neapykantos nusikaltimų problemos sprendimu. Vykdam šią veiklą, buvo nagrinėjami teisės aktai ir procedūros, kuriomis sprendžiama neapykantos nusikaltimų problema ir stiprinama aukų teisė kreiptis į teismą, taip pat susijusi teismų praktika ir informacija apie aukoms prieinamas paramos paslaugas. Taip pat buvo renkama informacija apie perspektyvią praktiką ar iniciatyvas, susijusias su parama neapykantos nusikaltimų aukoms.

Tyrimas vietoje buvo atliktas 2013 m. rugpjūčio mėn.– 2014 m. vasario mėn. Jį sudarė 263 pusiau struktūrizuoti pokalbiai su ekspertais visose 28 ES valstybėse narėse. Ekspertai buvo suskirstyti į tris kategorijas: policijos pareigūnai; prokurorai ir baudžiamųjų teismų teisėjai, ir aukos paramos tarnybose dirbantys ekspertai arba žmogaus teisių srityje veikiantys pilietinės visuomenės dalyviai. Pokalbiai vyko asmeniškai arba, rečiau, telefonu ir buvo naudojami FRA parengtų išsamių uždarų ir atvirų klausimų rinkiniu.

pranešdamos apie nusikaltimus, taip pat į organizacinius ir procedūrinius veiksnius, trukdančius aukoms kreiptis į teismą ir tinkamai užregistruoti bei ištirti neapykantos nusikaltimus.

„Ši žinutė turi pasiekti mases. Negalima žmogaus paprasčiausiai sumušti dėl jo odos spalvos, seksualinės orientacijos ar negalios. Draudžiama įžeisti bet kurį asmenį, kurio religija yra kitokia.“ (Lenkijos paramos aukoms tarnyba)

Pagrindinės išvados ir faktiniais duomenimis pagrįstos rekomendacijos

Pagrindiniai veiksniai, trukdantys aukoms kreiptis į teismą, ir galimybių kreiptis į teismą gerinimo priemonės

Pokalbiuose dalyvavusių specialistų buvo klausama, kokie veiksniai trukdė aukoms pranešti apie nusikaltimus ir kokios priemonės, jų manymu, gali iš esmės pagerinti aukų galimybes kreiptis į teismą.

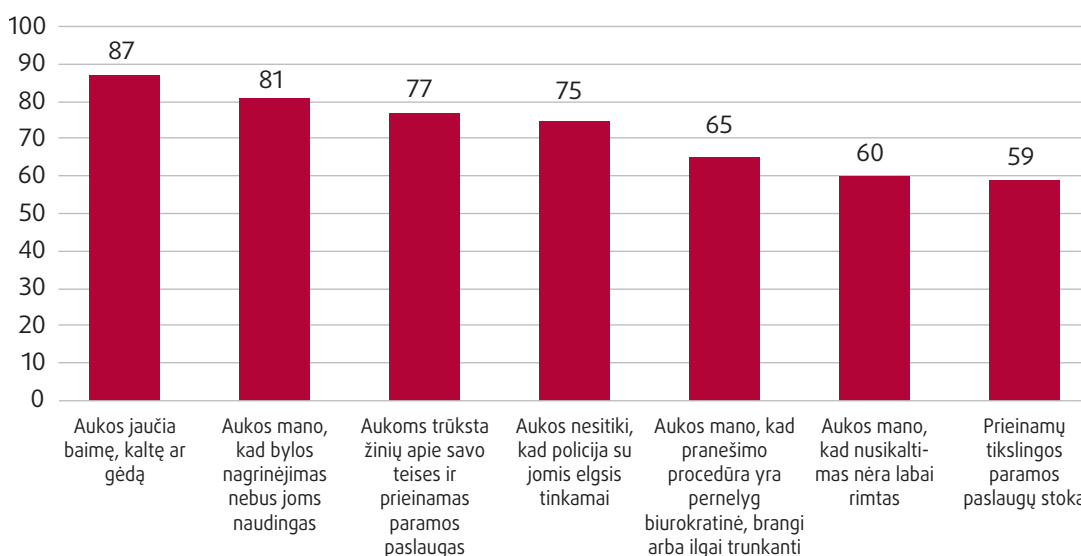
Specialistų nurodyti veiksniai yra susiję su keturiomis toliau nurodytomis pagrindinėmis temomis.

- **Informuotumas apie teises ir prieinamas paramos paslaugas.** Beveik 9 iš 10 apklaustų specialistų mano, kad reikia imtis priemonių, kuriomis

būtų didinamas neapykantos nusikaltimų aukų informuotumas apie jų teises ir prieinamas paramos paslaugas. Be to, beveik 6 iš 10 specialistų mano, kad paramos paslaugų stoka trukdo aukoms kreiptis į teismą. Todėl fragmentiškas ir skirtingas prieinamų paramos paslaugų pobūdis įvardijamas kaip veiksnys, sudarantis rimtas kliūtis aukoms kreiptis į teismą (1 diagrama).

- **Bendravimas su aukomis ir jų pasitikėjimo institucijomis didinimas.** Trys ketvirtadaliai apklaustų specialistų mano, kad aukos apie nusikaltimus nepraneša, nes nesitiki, kad policija su jomis elsis tinkamai ir jų nediskriminuos (1 diagrama). Todėl keturi iš penkių apklaustų specialistų mano, kad būtina didinti aukų pasitikėjimą policija, o trys ketvirtadaliai apklaustų specialistų mano, kad policijoje būtina imtis priemonių diskriminuojamam požiūriui panaikinti (2 diagrama).

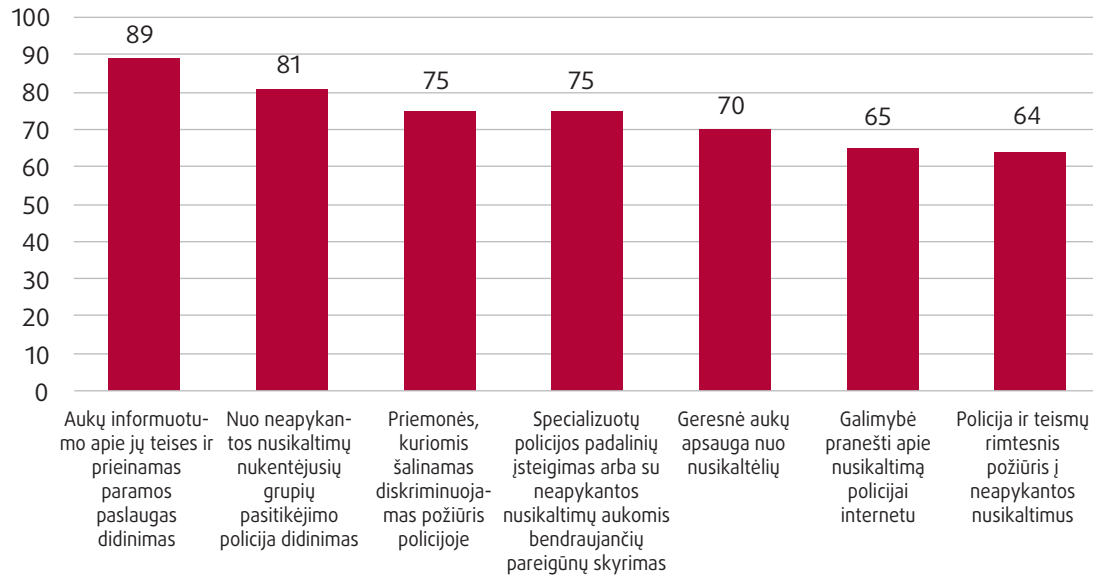
1 diagrama. Visų apklaustų ekspertų nuomonės dėl veiksnių, lemiančių nepakankamą pranešimą apie neapykantos nusikaltimus (N=263, visų atsakymų procentinė dalis)

Klausimas: Ar toliau nurodyti veiksniai lemia tai, kad aukos nepraneša apie nusikaltimus policijai: (Naudojami tik diagramoje nurodyti veiksniai)? Galima pasirinkti keletą atsakymų.

Šaltinis: FRA, 2016 m.

2 diagrama. Visų specialistų grupių apklaustų ekspertų nuomonės dėl veiksnių, kurie galėtų padidinti policijai apie nusikaltimus pranešančių aukų skaičių (N=263, visų atsakymų procentinė dalis)

Klausimas: Nurodykite, kurios iš toliau išvardytų priemonių padėtų nusikaltimų dėl šališkumo aukoms lengviau pranešti apie nusikaltimą policijai ir taip padidintų nusikaltimų dėl šališkumo aukų, pranešančių policijai apie nusikaltimą, skaičių. Galima pasirinkti keletą atsakymų.

Šaltinis: FRA, 2016 m.

- **Praktinės priemonės, kuriomis skatinama pranešti apie neapykantos nusikaltimus.** Specialistai nurodė keletą praktinių priemonių, kurios gali būti naudingos siekiant padėti pranešti apie nusikaltimus, įskaitant specializuotų policijos padalinių įsteigimą arba ryšių palaikymo pareigūnų skyrimą ir sąlygų pranešti apie nusikaltimus internete sudarymą (2 diagrama).
- **Informuotumo didinimas ir supratimo apie neapykantos nusikaltimus tarp specialistų gerinimas.** Apytiksliai du trečdaliai visų apklaustų specialistų mano, kad policija ir teismai neapykantos nusikaltimus turi vertinti rimčiau (2 diagrama). Apklausti specialistai nurodė, kad šią nuomonę pagrindžia du veiksniai:
 - gilaus supratimo apie neapykantos nusikaltimų reikškinį apibūdinančių teisinių sąvokų ir kategorijų nebuvimas;
 - menkas įsipareigojimas nustatyti neapykantos nusikaltimų atvejus, vykdyti jų baudžiamąjį persekiojimą ir paskirti už juos bausmes.

FRA nuomonės

Toliau nurodytos FRA nuomonės yra pagrįstos ankstesnėmis agentūros priimtomis nuomonėmis. Nors nepaminėtos šioje vietoje, kai kurios iš šių ankstesnių nuomonių yra cituojamos pagrindinėje ataskaitoje „Teisingumo užtikrinimas neapykantos nusikaltimų aukoms. Profesinės perspektyvos“.

Užtikrinti visapusišką ir labiau koordinuotą požiūrį į paramos neapykantos nusikaltimų aukoms tarnybų steigimą

Dauguma nusikaltimų aukoms paramą teikiančių tarnybų teikia labai specializuotas paslaugas, todėl daugumoje ES valstybių narių paslaugų teikimas yra sudėtingas, nevienodas, fragmentuotas ir nesuderintas. Atitinkama paslauga gali būti prieinama tam tikroms vieno konkretaus regiono aukoms, tačiau ji gali būti neprieinama dėl kitų neapykantos nusikaltimų formų ir kituose regionuose. Aukų teisių direktyva (2012/29/ES) ES valstybės narės įpareigojamos užtikrinti, kad atitinkamos paramos paslaugos būtų prieinamos visoms neapykantos nusikaltimų aukoms. Direktyvoje vyriausybėms pavedama užduotis nustatyti iniciatyvų, kurių

paskirtis – teikti paramos paslaugas aukoms, kurios dar negali naudotis tokiomis paslaugomis, koordinavimo, skatinimo ir finansinio rėmimo mechanizmą.

„[D]augiausia dėmesio Lietuvoje skiriama kaltinamiesiems. Aukų teisėms neskiriamas joks dėmesys <...>, turėtume daugiau dėmesio skirti aukoms <...>, manau, kad advokatai, visa teisėsauga, policija suteikia per mažai informacijos, <...> aukos gauna per mažai informacijos. Kartais jos ateina ir nežino, ką, kada ir kaip daryti, neišmano paties proceso. Nežino, kada galima pareikšti civilinį ieškinį. Ar joms reikalingas advokatas ar ne, ir kur jos gali pasisamdyti tą advokatą. Ar smurtinių nusikaltimų aukos žino, kad gali gauti kompensaciją iš valstybės? Labai retai... Viena pagrindinių užduočių turėtų būti susijusi su visos šios informacijos teikimu.“ (Teisėjas iš Lietuvos)

Kovos su diskriminacija srityje dirbančios nevyriausybinės organizacijos (NVO) nebūtinai yra visapusiškai susipažinusios su sudėtinga aukų padėtimi baudžiamojoje byloje. Svarbu, kad aukas remtų NVO, kurios jas gali informuoti apie jų galimą vaidmenį pradėjus baudžiamąją bylą ir ją nagrinėjant.

FRA nuomonė

Atsižvelgdamos į neapykantos nusikaltimų aukų padėtį, ES valstybės narės turėtų stengtis pašalinti susidariusią paramos aukoms paslaugų fragmentaciją ir užtikrinti, kad visoms neapykantos nusikaltimų aukoms būtų prieinamos atitinkamos paramos paslaugos. Tokios paramos paslaugos turėtų būti grindžiamos diskriminacijos ir kovos su diskriminacija politikos išmąnymu, įskaitant specialiąsias žinias baudžiamosios teisenos klausimais ir žinias, susijusias su aukų baudžiamojoje byloje padėtimi ir teisėmis.

Bendravimas su aukomis ir skatinimas pranešti apie nusikaltimus

Apklausti specialistai sutinka, kad pranešama ne apie visus neapykantos nusikaltimus, be to, jie sutaria dėl priežasčių, dėl kurių neapykantos nusikaltimų aukos nenori pranešti arba nepraneša policijai apie nusikaltimus. Specialistai mano, kad neapykantos nusikaltimų aukoms ypač sudėtinga pranešti apie patirtus nusikaltimus – iš dalies taip yra dėl baimės, kaltės ir gėdos, ir iš dalies dėl to, kad joms trūksta informacijos apie jų teises ir prieinamas paramos paslaugas.

„Jei apie tai neišgirstame, tuomet sunku dėl to kažką padaryti. Daug dirbame su visais baudžiamosios teisenos partneriais, kad paskatintume pranešti apie nusikaltimus. Nesvarbu, ar apie nusikaltimą praneša trečioji šalis, tai padaroma internete ar pasinaudojant ryšiais su mūsų lygių galimybių grupėmis, – svarbu pranešti apie tokį nusikaltimą, tuomet mes galime paaiškinti, kas yra neapykantos nusikaltimas ir ką toliau daryti, taip pat galime bandyti stiprinti pasitikėjimą.“ (Jungtinės Karalystės policijos pareigūnas)

Atsižvelgiant į stiprų aukų nenorą pranešti apie savo viktimizaciją, labai svarbu, kad policijos įstaigos imtųsi veiksmų ir sumažintų pranešimams keliamus reikalavimus. Įvairios valstybės narės ėmėsi priemonių šiai problemai spręsti. Tai apima, pvz., IT taikomąsias programas, kurios leidžia aukoms pranešti apie savo viktimizaciją policijai internete, ir specializuotų policijos padalinių įsteigimą, kurie aktyviai bendrauja su aukomis ir užtikrina, kad su apie nusikaltimus pranešusiais asmenimis būtų elgiamasi tinkamai ir jie nebūtų diskriminuojami. Nors atlikta mažai patikimų tokių priemonių vertinimų, valstybės narės turėtų būti raginamos nustatyti tokius mechanizmus, kurie, jų manymu, yra tinkamiausi, ir užtikrinti, kad jų poveikis pranešimų apie nusikaltimus lygiui būtų patikimai įvertintas.

FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų apsvarstyti galimybę pradėti aktyviai bendrauti su neapykantos nusikaltimų aukomis ir skatinti jas pranešti apie nusikaltimus, įskaitant internetinių pranešimo apie nusikaltimus priemonių sukūrimą ir specializuotų policijos padalinių įsteigimą.

Konkrečių neapykantos nusikaltimų kriminalizavimas

Dauguma apklaustų specialistų mano, kad konkrečios neapykantos nusikaltimo turinio apibrėžties nebuvimas didina riziką, kad policijos pareigūnai nepastebės šališkumo motyvų. Baudžiamosios teisės nuostatose turėtų atsispindėti pagrindinis skirtumas tarp nusikaltimo, kuriuo, be kitų aukos teisių pažeidimo, taip pat pažeidžiamos asmens teisės į nediskriminuojamą elgesį, ir nusikaltimo, kuriame nėra diskriminavimo elemento. Pagal tokį teisės aktų lygmeniu nustatytą atskyrimą esminiai skirtumai ir veiksniai, turintys įtakos aukų faktinėms galimybėms būti pripažintoms neapykantos nusikaltimų aukomis ir gauti leidimą kreiptis į teismą, yra vertinami atskirai.

„Manoma, kad [šališkumo motyvas] nėra toks svarbus. Asmens sumušimas laikomas smurtiniu nusikaltimu ir būtent smurtiniam aspektui skiriama daugiausia dėmesio, o ne motyvams, dėl kurių asmuo buvo sumuštas.“ (Nyderlandų paramos aukoms tarnyba)

FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų įvertinti, kokia apimtimi konkrečios baudžiamosios teisės apibrėžtys, į kurių taikymo sritį patenka dažniausios neapykantos nusikaltimo, įskaitant užpuolimą, vandalizmą ir įžeidimą, formos, gali būti taikomos siekiant užtikrinti, kad su diskriminacija susiję nusikaltėlių motyvai neliktų nepastebėti. Valstybės narės turėtų toliau didinti specialistų informuotumą apie būtinybę pripažinti, kad neapykantos nusikaltimų aukos yra rimtos diskriminacijos aukos.

Trečiųjų šalių pranešimo apie nusikaltimą tvarkos nustatymas kaip nepakankamo pranešimo problemos sprendimo būdas

Ankstesniuose FRA leidiniuose pateiktos kelios rekomendacijos, kuriomis siekiama padėti ES valstybėms narėms spręsti nepakankamo pranešimo apie nusikaltimus problemą, įskaitant bendravimą su asmenimis, kuriems kyla viktimizacijos rizika, pranešimų apie nusikaltimus palengvinimą nustatant paprastus pranešimo kanalus ir įsteigiant specializuotus su vietos bendruomenėmis ryšį palaikančius policijos padalinius.

Vienas aspektas, kuris iki šiol nebuvo aiškiai aptartas neapykantos nusikaltimų diskurse, – tai galimybė nuimti nuo aukų naštą, susijusią su pranešimu apie nusikaltimus, suteikiant galimybę apie nusikaltimus pranešti trečiosioms šalims, pvz., diskriminacijos aukoms atstovaujantioms NVO, kurios dalyvauja neapykantos nusikaltimų bylose. Ši nuostata taip pat galėtų būti taikoma neapykantą kurstančių kalbų atveju, kai tokios kalbos yra nukreiptos ne į konkrečius asmenis, bet į asmenų kategorijas arba dideles gyventojų grupes.

FRA nuomonė

Siekiant nuimti nuo aukų naštą pranešti apie nusikaltimą policijai ir sudaryti sąlygas pilietinės visuomenės asociacijoms imtis iniciatyvos tais atvejais, kai neįmanoma nustatyti jokios aukos tapatybės, ES valstybės narės primygtinai raginamos apsvarstyti galimybę leisti pareikšti ieškinį viešajam interesui apginti (actio popularis), kad trečiosios šalys aukų vardu arba jas gindamos galėtų iškelti bylas neapykantos nusikaltimų vykdytojams.

Neapykantą kurstančių kalbų arba nihilizmo atveju, kai diskriminacija yra nukreipta į grupę arba abstrakčią kategoriją, vadinasi, nebūtinai į konkretų asmenį, valstybės narės turėtų leisti NVO atstovauti neapykantos nusikaltimų aukoms baudžiamajame byloje, jeigu NVO gali diskriminuojamos asmenų grupės ar kategorijos vardu pateikti įrodymų.

Visų priemonių, kuriomis skatinama pranešti apie neapykantos nusikaltimus ir juos registruoti, vertinimas

Tyrimai rodo, kad priemonės, kuriomis siekiama skatinti pranešti apie neapykantos nusikaltimus ir juos registruoti, nėra išsamiai įvertintos. Nors dauguma ES valstybių narių ėmėsi tam tikro pobūdžio veiksmų, – pradėjo informavimo kampanijas, įsteigė specializuotus padalinius ir sukūrė pranešimo apie nusikaltimus kanalus, tobulino pranešimo apie nusikaltimus internetines priemones, – šių priemonių poveikis labai dažnai nėra žinomas, nes trūksta patikimų ir metodiškai pagrįstų vertinimų. Nepaisant šių priemonių, ekspertai vis dar mano, kad nepakankamas pranešimas apie nusikaltimus gali kenkti baudžiamosios teisenos sistemos veiksmingumui. Neaišku, ar tai atspindi nustatytų priemonių neveiksmingumą ar konkrečių priemonių, kurių paskirtis – skatinti pranešti apie nusikaltimus, nebuvimą.

FRA nuomonė

Nustatydamos priemones, kuriomis aukoms sudaromos sąlygos pranešti apie neapykantos nusikaltimus arba jos skatinamos tai daryti, ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad priemonių poveikis apie nusikaltimus policijai pranešančių aukų skaičiui būtų įvertintas išsamiai ir naudojant patikimą metodiką.

Būtina užtikrinti, kad pagal Aukų teisių direktyvos 22 straipsnį vertinant aukų apsaugos poreikius, šališkumo motyvai neliktų nepastebėti

ES valstybės narės turi užtikrinti, kad nusikaltėlių diskriminacijos motyvai būtų užfiksuoti ir rimtai vertinami visos bylos metu. Šiuo metu trūksta griežtų ir privalomų taisyklių, kuriomis policijos pareigūnai būtų įpareigoti sistemaiškai registruoti visus su šališkumo motyvais susijusius požymius. Šią nuostatą reikėtų vertinti atsižvelgiant į valstybių narių pareigą įgyvendinant Aukų teisių direktyvą nustatyti procedūras ir elgesio taisykles, kad būtų užtikrintas individualus aukų apsaugos poreikių vertinimas pagal direktyvos 22 straipsnį. Atliekant šį vertinimą atsižvelgiama į nusikaltimo pobūdį ir aplinkybes. Pagal 22 straipsnio 3 dalį ypatingą dėmesį reikia skirti aukoms, kurios „nukentėjo nuo nusikaltimo dėl šališkumo arba diskriminacijos motyvų“. Taigi, labai svarbu, kad valstybės narės, nustatydamos 22 straipsnio įgyvendinimo procedūras, atkreiptų dėmesį į tai, ar yra kokių nors požymių, kad nusikaltėliai buvo vedini diskriminuojamo požiūrio.

FRA nuomonė

Įgyvendinant Aukų teisių direktyvos 22 straipsnį, susijusį su individualiu aukų apsaugos poreikių vertinimu, labai svarbu, kad ES valstybės narės atkreiptų dėmesį į klausimą, ar yra kokių nors požymių, kad nusikaltimas buvo padarytas dėl diskriminacijos motyvų.

Specialistų – policijos pareigūnų, prokurorų ir teisėjų – informuotumo didinimas rengiant išsamų mokymą neapykantos nusikaltimų tema

Viena pagrindinių išvadų yra ta, kad baudžiamosios teisenos specialistai nėra pakankamai mokomi. Policijai ir pavieniams teisėjams bei prokurorams trūksta išsamių žinių apie susijusias sąvokas, pvz., neapykantos nusikaltimas, neapykantą kurstanti kalba ir nihilizmas. Visoje baudžiamosios teisenos sistemoje būtina kalbėti paprasta kalba, kuri sudaro sąlygas nustatyti neapykantos nusikaltimus ir padaryti juos matomus visame baudžiamajame procese.

„Prokuratūroms perduodamų diskriminacijos bylų nėra labai daug, nes dauguma šios rūšies bylų pradingsta smurtinių bylų gausybėje ir ne visada pastebima, kad kuris nors nusikaltimas buvo padarytas diskriminavimo motyvais. Šiuos motyvus stengiamės pastebėti, tačiau, turiu pripažinti, kad jie kartais praslysta pro mūsų akis.“
(Nyderlandų policijos pareigūnas)

Kita pagrindinė išvada yra ta, kad policijos pareigūnams trūksta supratimo apie pagrindines sąvokas, koncepcijas ir kategorijas, naudojamas analizuojant neapykantos nusikaltimus, o tai dažnai trukdo įgyvendinti kovos su neapykantos nusikaltimais priemones. Tol, kol policijos tarnybos nesugebės vartoti aiškios su neapykantos nusikaltimais susijusios kalbos ir kol visi policijos darbuotojai jos nesupras, bus sudėtinga užtikrinti veiksmingą policijos veiklą. Pagrindinių su neapykantos nusikaltimais susijusių sąvokų ir kategorijų, – kurios grindžiamos žmogaus teisėmis paremtu požiūriu ir kuriose atsižvelgiama į EŽTT praktiką ir susijusius ES teisės aktus, – nustatymas ir organizacinis įtvirtinimas yra pirmas svarbus žingsnis.

FRA nuomonė

Laikantis Aukų teisių direktyvos 25 straipsnio, kuriuo ES valstybės narės įpareigojamos mokyti specialistus, ES valstybės narės turi užtikrinti, kad policijos pareigūnai, prokurorai ir baudžiamosios teisės teisėjai visiškai suprastų nacionalinėje teisėje įtvirtintas pagrindines neapykantos nusikaltimo, neapykantos kurstymo ir nihilizmo sąvokas ir būtų išmokyti profesionaliai nagrinėti neapykantos nusikaltimus ir mokėti elgtis su jų aukomis. Šiuo tikslu mokymo srityje reikia didinti informuotumą apie neapykantos nusikaltimų reiškinį ir tokių nusikaltimų poveikį aukoms, taip pat skatinti jautrų požiūrį į aukas, be to, reikia ugdyti reikalingus įgūdžius, kad būtų atpažinti, užfiksuoti ir ištirti tokie incidentai.

Institucinių diskriminacijos aspektų pripažinimas

Planuojant ir vertinant neapykantos nusikaltimų problemas sprendimo priemones, labai svarbu išnagrinėti institucinius diskriminacijos aspektus. Daugiau nei du iš penkių apklaustų specialistų riziką, kad policijos pareigūnai, kuriems neapykantos nusikaltimų aukos praneša apie nusikaltimą, pritaria nusikaltėlių diskriminuojančiam požiūriui, įvertino kaip labai didelę arba gana didelę. Trys ketvirtadaliai visų apklaustų specialistų mano, kad, norint pagerinti pranešimų apie nusikaltimus statistiką, reikia spręsti diskriminuojančio požiūrio policijoje problemą. Atsižvelgiant į šį žemą pasitikėjimo policijos gebėjimu

lygį ir įsipareigojimą kovoti su diskriminacija, neapykantos nusikaltimų aukų nenoras pranešti apie nusikaltimus policijai nėra netikėtas. Vis dėlto reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad šioje ataskaitoje pateikti įrodymai atspindi tik apklaustų specialistų nuomones ir nebūtinai reiškia, kad tokios nuostatos yra būdingos visiems policijos ir baudžiamosios teisenos dalyviams visose valstybėse narėse.

„Apie daugumą atvejų policijai nepranešama todėl, kad baiminamasi policijos išankstinių nuostatų, o mažuose miestuose žmonės pažįsta policininkus ir žino, kaip jie elgėsi konkrečiais atvejais praėityje. Atsižvelgdamos į tai, aukos gali daugiau ar mažiau pagrįstai baimintis, kad nusikaltimas, apie kurį jos praneš, nebus vertinamas rimtai.“ (Slovakijos paramos aukoms tarnyba)

Imantis priemonių skatinti aukas pranešti apie nusikaltimus, būtina atsižvelgti į šį veiksni, tačiau negalima nepaisyti policijos pareigūnų diskriminuojamo požiūrio. Tokio požiūrio šalinimas turėtų būti sudedamoji išsamios, žmogaus teisėmis pagrįstos politikos strategijos dalis. Šio tikslo negalima pasiekti vien mokymu. Tai, kokią poziciją policijos tarnyba užima neapykantos nusikaltimų ir diskriminacijos atžvilgiu, turi įtakos jos pačios misijai ir tapatybei, todėl tai yra organizacijos plėtros, kuri visų pirma turi rūpėti policijos vadovams, klausimas.

„Kaltininkai niekada nenustatomi ir mes turime pavyzdžių – agresija prieš jaunus asmenis metro traukinyje; tai [t. y., kaip baudžiamamo tyrimo institucijos išnagrinėjo bylą] nusiuntė labai liūdną žinią visiems LGBT asmenims. <...> Manau, kad jeigu su keliais policijai apie nusikaltimą pranešusiais žmonėmis būtų elgiama gerai, pagarbiai ir jeigu jų skundai būtų tinkamai nagrinėjami, tai reikėtų labai daug <...>“ (Rumunijos paramos aukoms tarnyba)

Jeigu policija aktyviai nedemonstruos savo įsipareigojimo užtikrinti visų asmenų žmogaus teises, neapykantos nusikaltimų aukos negalės pasitikėti policijos pareigūnų elgesiu. Tol, kol aukos nebus įsitikinusios, kad policija aiškiai ir nedviprasmiškai gins jų orumą, nereikėtų tikėtis iš esmės pagerėjusių pranešimų apie nusikaltimus rodiklių. Policijos požiūris, pagrįstas tvirta žmogaus teisių kultūra ir bendradarbiavimu, skaidrumu ir atsakomybe vietos bendruomenėms ir neapykantos nusikaltimų aukoms, galėtų sustiprinti visuomenės pasitikėjimą policija ir paskatinti aukas pranešti apie nusikaltimus.

FRA nuomonė

Atsižvelgdamos į savo pareigas pagal Aukų teisių direktyvos 1 straipsnį, t. y. užtikrinti, kad aukos būtų pripažįstamos aukomis ir kad su jomis būtų elgiama pagarbiai, jautriai, individualiai, profesionaliai ir jų nediskriminuojant, ES valstybės narės turi suvokti, kad neapykantos nusikaltimų aukoms turi būti sudarytos galimybės pranešti apie nusikaltimus policijai nesibaiminant, kad policijos pareigūnai pritaris nusikaltėlių diskriminuojančiam požiūriui. Valstybės narės privalo imtis visų reikalingų priemonių, kad užkirstų kelią tokiam policijos pareigūnų požiūriui ir jį išgyvendintų, taip pat keisdamos policijoje vyraujančią kultūrą.

Rimtas požiūris į neapykantą kurstančias kalbas

Apklausti specialistai atkreipė dėmesį į diskriminuojamo pobūdžio kalbų poveikį visuomenės nuotaikoms ir atkreipė dėmesį į politikų rinkiminių kampanijų metu sakomas kalbas. Politinės partijos turėtų užtikrinti, kad į asmenų grupes nukreiptos neapykantos kalbos nebūtų toleruojamos.

„Kitaip nei kokio nors kvailo baro lankytojo, politiko diskriminuojamo pobūdžio pareiškimas susilaukia daug daugiau atgarsio.“ (Italijos policijos pareigūnas)

FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų stiprinti politinių veikėjų sutarimą dėl to, kad diskriminacija nėra priimtina politinio ginčo ir konkurencijos forma. Jos taip pat turėtų garantuoti teisę kreiptis į teismą visose susijusiose teisės srityse.

12 ES valstybių narių ne mažiau kaip 40 proc. apklaustų asmenų manė, kad holokausto neigimas yra pakankamai arba labai rimta problema. Taip akcentuojama, kad svarbu, jog valstybės narės visapusiškai įgyvendintų atitinkamas Pamatinio sprendimo dėl kovos su rasizmu ir ksenofobija nuostatas.

FRA nuomonė

Viešas pritarimas genocido nusikaltimams, atsisakymas juos pripažinti ar didelis jų menkinimas, –įskaitant holokaustą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus, – žeidžia aukas, jų atminimą ir dar labiau sustiprina jų diskriminaciją. ES valstybės narės turėtų visapusiškai įgyvendinti Pamatinio sprendimo dėl kovos su rasizmu ir ksenofobija 1 straipsnį ir apsvastyti galimybę pagal tarptautinę žmogaus teisių teisę sugriežtinti susijusią praktiką.

Išvados

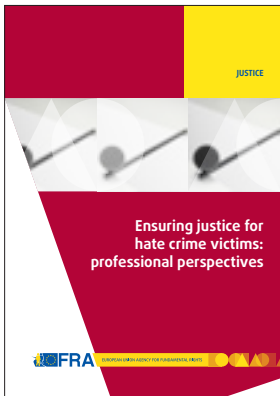
Pastangos kovoti su neapykantos nusikaltimais gali būti sėkmingos tik jeigu aukos praneš apie patirtas skriaudas, o įvairūs atsakingi asmenys imsis visų veiksmų, kad užtikrintų nusikaltėlių patraukimą baudžiamojon atsakomybėn. Kaip pabrėžiama ataskaitoje, šią kovą apsunkina įvairūs veiksniai.

Tarp jų – taikomos teisinės sistemos trūkumai, sunkumai suprantant ir tikslinant neapykantos nusikaltimo sąvoką, abejonės, susijusios su sąvokos svarba ir reikšme organizacijai, kurioje dirba specialistas, ir institucinės diskriminacijos rizika, kuri gali sugriauti aukų pasitikėjimą ir daryti neigiamą poveikį jų pasiryžimui pranešti apie savo viktimizaciją.

Konkrečiau, pokalbiai su specialistais atskleidė poreikį:

- priimti teisės aktus, vienodai taikomus visoms diskriminacijos aukoms pagal ES pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnį, kuriais būtų visapusiškai į nacionalinę teisę perkeliamas Pamatinio sprendimo dėl kovos su rasizmu ir ksenofobija 1 straipsnis, ir kuriuose būtų pateiktos konkrečios baudžiamosios teisės apibrėžtys, apimančios dažniausiai pasitaikančias neapykantos nusikaltimų formas;
- sukurti patikimą paramos tarnybų tinklą;
- rengti tikslingus policijos ir baudžiamosios teisės specialistų mokymo kursus;
- nustatyti organizacines priemones, kurios palengvintų aukų pranešimo apie nusikaltimus procedūrą, ir užtikrintų, kad policijos pareigūnai atpažintų diskriminacijos motyvus, ir
- stiprinti institucines apsaugos priemones policijos tarnybose siekiant užtikrinti, kad nusikaltimų aukos galėtų pranešti apie nusikaltimus nepatirdamos pakartotinės viktimizacijos.

Nors iš šių išvadų matyti, kad dar daug ką reikia nuveikti, tik įgyvendinus šiuos uždavinius neapykantos nusikaltimų aukų teisė kreiptis į teismą taps tikrove.

Atsižvelgiant į dabartinį socialinį klimatą ES, būtina kuo skubiau imtis kovos su nuolatiniu neapykantos nusikaltimų reiškinio priemonių. Nors šių nusikaltimų problemą bandoma spręsti įvairiomis iniciatyvomis, apie daugumą neapykantos nusikaltimų atvejų ES ir toliau nepranešama ir jie netiriami, todėl aukų teisės lieka neapgintos. Norint pakeisti šią tendenciją, labai svarbu, kad valstybės narės sudarytų aukoms geresnes galimybes kreiptis į teismą.

Remiantis pokalbiais su baudžiamųjų teismų atstovais, prokuratūromis, policija ir neapykantos nusikaltimams paramą teikiančiomis NVO, šioje ataskaitoje atkreipiamas dėmesys į įvairias kliūtis, trukdančias aukoms kreiptis į teismą ir tinkamai iširti neapykantos nusikaltimus. Ataskaitoje taip pat aptariamos perspektyvios tendencijos ES ir nurodomos institucinės būtinosios sąlygos, kurių reikia norint parengti veiksmingą kovos su neapykantos nusikaltimais politiką. Ataskaitoje atkreipiamas dėmesys į specialistų perspektyvas ir pateikiamos svarbios šios srities įžvalgos, kurios gali padėti stiprinti pastangas įgalinant nusikaltimo aukas.

Papildoma informacija

Išsami FRA ataskaita „Teisingumo užtikrinimas neapykantos nusikaltimų aukoms. Profesinės perspektyvos“ skelbiama adresu <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/ensuring-justice-hate-crime-victims-professional-perspectives>.

Kiti susiję leidiniai:

- FRA (2016 m. gruodžio mėn.), „*Antisemitism - Overview of data available in the European Union 2005-2015*“, Viena, <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/antisemitism-overview-data-available-european-union-2005-2015>
- FRA (2016 m. lapkričio mėn.), „*Current migration situation in the EU: hate crime*“, Viena, <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/current-migration-situation-eu-hate-crime-november-2016>
- FRA (2016 m. lapkričio mėn.), „*Incitement in media content and political discourse in Member States of the European Union*“, Liuksemburgas, Leidinių biuras, <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/incitement-media-content-and-political-discourse-member-states-european-union>
- FRA (2016 m. lapkričio mėn.), „*Violence, threats and pressures against journalists and other media actors in the European Union*“, Liuksemburgas, Leidinių biuras, <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/violence-threats-and-pressures-against-journalists-and-other-media-actors-european>
- FRA (2013 m.), „*Discrimination and hate crime against Jews in EU Member States: experiences and perceptions of antisemitism*“, Liuksemburgas, Leidinių biuras, <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/discrimination-and-hate-crime-against-jews-eu-member-states-experiences-and>
- Darbo grupė pranešimo apie neapykantos nusikaltimus ES ir jų registravimo klausimais, *Kovos su neapykantos nusikaltimais vadovas*, <http://fra.europa.eu/en/theme/hate-crime/compendium-practices>

Daugiau informacijos apie FRA darbą neapykantos nusikaltimų srityje galima rasti agentūros svetainėje <http://fra.europa.eu/en/theme/hate-crime>.

Leidinių biuras

© Europos pagrindinių teisių agentūra, 2016
Viršelio nuotrauka © Shutterstock

FRA – EUROPOS SAJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ AGENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viena – Austrija
Tel. +43 158030-0, faks. +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency

Print: ISBN 978-92-9491-533-7, doi:10.2811/518658
PDF: ISBN 978-92-9491-529-0, doi:10.2811/93450